

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ БІОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

У статті розглядаються шляхи використання можливостей елементів біографічного аналізу для формування дослідницьких умінь учнів під час вивчення психосоціальної реальності В. Симоненка, мікро- та макросередовища, в якому формувалася його особистість, ексцентричних ситуацій та індивідуального стилю творчої діяльності.

Ключові слова: *творча особистість, соціалізація, психологічний захист, творчість, ексцентрична ситуація, біографічний аналіз.*

Постановка проблеми. У психологічній науці особлива увага надається вивченню біографії творчих людей для розуміння особливостей формування особистості, впливу соціуму на людину та утвердження її місця в житті. Творча людина володіє певними рисами, які виокремлюють її серед оточення, а саме: обширне коло захоплень та інтересів, багатство внутрішнього світу, нонконформізм, сміливість у судженнях, емоційність і вміння естетичного сприймання навколишнього. Творчість, з одного боку, є соціальною потребою, важливою особистісною цінністю, засобом самовираження у соціумі, а з іншого – одним із найбільш складних для дослідження явищ. З'ясувати витoki творчості тієї чи іншої постаті допоможе детальне дослідження біографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як не існує єдиного підходу до трактування творчої діяльності та її витоків, так і відсутній єдино прийнятий метод її дослідження. Представники різних психологічних шкіл зробили внесок у розробку інструментарію для дослідження творчих особистостей. Так, З. Фрейд запропонував інтерпретацію біографій Леонардо да Вінчі, В. Вільсона, пророка Мойсея, що дозволило детально розглянути особливості індивідуального психічного життя людини та віднайти у ньому передумови творчості [7]. Значущість у цьому аспекті являють праці Е. Еріксона [3], та К. Юнга [8].

Особливості застосування біографічного аналізу розкриваються у царині фольклористики та літературознавства як одного із методів дослідження творчої особистості (Ш. Сент-Бев, І. Тен, Г. Брандес, С. Балей, С. Павличко та інші).

Основні положення біографічного методу у сучасній психологічній науці запропонував академік В. Моляко, згідно з якими необхідною передумовою для вивчення творчої особистості є: наявність констатації вираженої обдарованості, наявність творів у певній галузі; виявлення значущих періодів життя та їхній зв'язок зі створеними продуктами; дослідження мікро- та макросередовища буття та їхнього впливу на творчість; вивчення творчих планів і стратегій як узагальнення оцінки морально-етичних та естетичних ідеалів, оточення, способу мислення й оцінки дійсності; виявлення творчої стратегії безвідносно до її самоусвідомлення та сприйняття суспільством; дослідження

індивідуального стилю творчої діяльності: витоків, форм та особливостей вираження, реакції на складнощі та перешкоди у реалізації задуму; встановлення ролі творчості особистості для суспільства, її впливу на сучасників, оточення та нащадків [5]. Дослідниця В. Коновальчук [4], беручи за основу біографічний метод науковця розглядає ексквизитні ситуації індивідуального розвитку особистості, що зумовлюють формування механізмів психологічних захистів та розкриття їхньої ролі у своєрідності творчої діяльності митця. Біографічні дослідження особистості ґрунтуються на вивченні біографій, автобіографій, щоденників, листів, свідчень очевидців, а також розгляду продуктів діяльності.

Мета статті. Показати застосування елементів біографічного аналізу для формування дослідницьких умінь школярів.

Виклад основного матеріалу. Застосування елементів біографічного аналізу пропонуємо використати для дослідження творчої особистості видатного українського поета, журналіста, громадського діяча Василя Симоненка. Життєвий і творчий шлях поета досліджували П. Жаботинський, Є. Сверстюк, С. Крижанівський, І. Дорошенко, Б. Олійник та інші.

Спогади про В. Симоненка знаходимо в І. Світличного, Л. Танюка, А. Перепаді, В. Шевчука тощо. На сучасному етапі життєвий і творчий шлях поета досліджують Д. Данильчук, Д. Ткаченко, В. Власенко, Л. Тарнашинська та інші.

Л. Тарнашинська зазначає: «Василь Симоненко – знакова постать другої половини минулого століття – і то не тільки в розрізі мистецькому, літературному, а й у контексті суспільному, оскільки його поезія перейнята таким потужним громадянським пафосом, що його могли почути не тільки друзі та вороги, а й пересічні українці» [1, с. 4].

Робота учнів починається з того, що вони мають дослідити творчість поета, віднайти в ній біографічні факти та розкрити її значущість для розвитку українського поетичного мистецтва. Діти доходять висновку, що за неповні 29 років поет написав кілька поетичних збірок, збірку новел, значну кількість журналістських статей і зробив кілька журналістських розслідувань. Дізнаються, що за життя поета вийшла лише одна збірка поезій – «Тиша і грім» (1962) та про те, що посмертно були опубліковані такі збірки: «Земне тяжіння» (1964), «Поезії» (1966), «Лебеді материнства» (1981), казки «Цар Плаксій та Лоскотон» (1963), «Подорож у країну Навпаки» (1964), збірка новел «Вино з троянд» (1965). У 1995 році Василеві Симоненку посмертно присуджено Державну премію імені Т. Г. Шевченка. Щорічно в Черкасах вручається літературна премія імені В. Симоненка за досягнення в царині літератури – першу друковану збірку та кращий художній твір, яка з 2012 року є Всеукраїнською. Дослідження учнів можуть бути присвячені письменником – лауреатом премії імені В. Симоненка.

Важливим етапом у житті кожної людини для подальшого становлення та розвитку є період дитинства. Пропонуємо учням дослідити дитячі роки поета за його власними спогадами, за описами біографії та свідченнями сучасників.

Школярі дізнаються про те, що В. Симоненко здогадувався про власну унікальність ще з дитинства, оскільки народився в час, «коли християни славлять народження Спасителя». Народився Василь Симоненко 8 січня 1935 року, коли ще свіжою була пам'ять українців про голодомор 1932-33 років. То були часи сталінської диктатури, повного контролю держави над людьми, безправності, терору, страху, доносів, тотальної недовіри, нищення осередків національної української культури, розстрілу та заслання кращих її представників. На долю В. Симоненка припали роки Другої світової війни. Шестирічним хлопчиком він на власні очі бачив страхіття війни й окупації. У 1942 році він починає своє навчання в місцевій школі, з 1946 року долає по кілька кілометрів щодня, щоб продовжити навчання в Єньківцях, а потім з 1947 року по 1952 рік навчається в Тарандинцях і закінчує школу із золотою медаллю. За спогадами вчителів, Василь вирізнявся особливою жагою до знань і дуже бідним одягом. Також діти згадують той факт біографії, що стільки книжок, як читав найкращий учень Симоненко, не читали навіть педагоги. У той час поет починає писати перші свої вірші. Дослідження учнів розкривають період дитинства В. Симоненка та спрямовані на аналіз віршів, у яких поет зображує своє напівсирітське життя.

Далі учні дізнаються про студентські роки талановитого юнака та їхній вплив на подальшу долю, коли сільський хлопець вступає до столичного вузу на факультет журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка. Він бере активну участь у діяльності літературної студії імені Василя Чумака (СІЧ). Після смерті Й. Сталіна у 1953 році починається період, що дістав назву «хрущовська відлига», у результаті якої припиняється терор, зменшуються утиски і пригнічення жителів сіл, з'являються перші «хрущоби» – цілі мікрорайони з убогими, але окремими помешканнями. У той час слабшає цензура, з'являються книги прогресивних західних письменників та фільми у прокаті, друкуються твори заборонених раніше українських митців – П. Куліша, В. Самійленка, М. Зерова, З. Тулуб. У суспільстві панує потреба до спілкування, самовдосконалення, дружби, люди збираються разом і дискутують на політичні, мистецькі, культурні та філософські теми. Саме тоді й виникає рух шістдесятників, до якого разом із В. Симоненком належали представники творчих професій в Україні – А. Горська, І. Світличний, Л. Костенко, І. Дзюба, І. Драч, М. Вінграновський, В. Стус, В. Чорновіл, І. Миколайчук, І. Жиленко та інші, вплив яких на суспільне та культурне життя України відчуваємо і нині. Значущість руху шістдесятників може стати передумовою для дослідницьких відкриттів учнів і з'ясування місця та ролі В. Симоненка у цьому русі.

З'ясовуючи факти біографії поета, учні роблять висновок про те, що В. Симоненко у 1957 році перебував у Черкасах, де працював журналістом у газетах «Черкаська правда», «Молодь Черкащини», власкором «Робітничої газети», займався, за його словами, «проклятою газетярською поденщиною». Таку роботу – «примітивну соціалістичну тріскотню» – він зневажав. У листі до письменника М. Негоди 19 вересня 1962 року писав: «Газета – це смерть, а мені не дуже хочеться побувати на своїх похоронах».

Учні дізнаються про громадську діяльність поета. За участю В. Симоненка та інших представників творчої інтелігенції з Клубу творчої молоді (першої від 20-х років громадського об'єднання) велася пошукова робота: були відкриті таємні братські могили жертв сталінізму у хащах Биківнянського лісу, на Лук'янівському та Васильківському кладовищах. Під час пошукової роботи поет став свідком такої картини: хлопчики грали у футбол людським черепом [6]. Під враженням побаченого поет пише вірш «На цвинтарі розстріляних ілюзій». Обурення сталінським режимом стало поштовхом для написання віршів з промовистими назвами: «Де зараз ви, кати мого народу?», «Невже?», «Земле рідна! Мозок мій світліє...», «Курдському братові», що відображають чітку громадянську позицію людини, яка ніколи не зречеться своїх поглядів, навіть під загрозою фізичної розправи. Учні роблять аналітичне дослідження зазначених віршів. Окремі рядки порівнюють із фактами біографії поета.

В. Симоненком був написаний і відправлений до Київської міськради Меморандум із вимогою оприлюднити місця загибелі людей і надати їм статус національних Меморіалів. Цей вчинок поета на сьогоднішній день вважається громадянським подвигом. Проте саме він став смертним вироком, оскільки В. Симоненко опинився під наглядом радянських спецслужб «в сфері особливого зацікавлення відповідних державних органів». Відтак його вважали запеклим «націоналістом» – ворогом радянського режиму.

Зі щоденника поета діти дізнаються про його творчі здобутки і плани: у 1962 році Василь Симоненко став членом Спілки письменників України. Він планував вступати до аспірантури Інституту літератури АН УРСР. Тоді вийшла єдина його прижиттєва збірка «Тиша і грім» (1962). Влітку того ж року на залізничному вокзалі в Черкасах між буфетницею ресторану та В. Симоненком випадково спалахнула суперечка: за кілька хвилин до обідньої перерви вона відмовилася продати коробку цигарок. Поет обурився. Чергові міліціонери, які з'явилися на шум, зажадали від В. Симоненка документи. Він пред'явив редакційне посвідчення. Однак, не зважаючи на нього, працівники міліції залізничної станції жорстоко побили поета. За спогадами В. Симоненка, «у нього ніби щось там відірвалось усередині». У зв'язку з тим, що влада всіляко переслідувала поета, це побиття не було випадковим. Таким чином, учні дізнаються про причини, що зумовили хворобу В. Симоненка та з'ясовують причини його смерті.

З весни 1963 року хвороба постійно загострювалася – нестерпно боліли попереки і нирки. Мати поета розповіла знайомим випадково підслухану розмову медсестер в лікарні про те, що її синові давали такі препарати, від яких він давно мав би померти, а він усе витримував, «такий був живучий». Нестримну тягу до життя й поетичної творчості спинила смерть, що застала поета 13 грудня 1963 року у черкаській лікарні. Похований поет у Черкасах.

Предметом дослідження може бути заочна мандрівка до тих місць, які пов'язані із життям поета в Черкасах. Результатом стає створена презентація «Перебування В. Симоненка в Черкасах».

Учні самостійно вивчають біографію поета, співвідносячи важливі події та суспільно-історичний контекст, у якому вони відбувалися, та доходять висновку, що життя поета було сповнене подій, які вплинули на подальше життя, становлення його особистості, формування світогляду та детермінували своєрідність творчості поета. Драматичні ситуації, що супроводжуються емоційною напругою та сильними переживаннями, які виступають у якості психотравмуючих, та які дослідник Ф. В. Бассін ідентифікував як ексквізитні (від англійського «exquisite» – виключний, гострий, сильний), тобто ситуації стресу, фрустрації або конфлікту. Варто зазначити, що такі ситуації актуалізують психологічні захисти, які є не звичними, а особливими способами вирішення проблеми, засобами зняття психічної напруги та забезпечення емоційного комфорту. Захисні механізми виникають під впливом соціальних чинників та впливають на життя людини за схемою, яку запропонував психолог Е. Еріксон визначивши, що процес адаптації до чогось нового включає в себе такі стадії: тривога – захист – конфлікт або гармонійний розвиток.

Предметом дослідження може бути той біографічний факт, що В. Симоненко виховувався матір'ю та дідом. Першою та найбільш травмуючою ситуацією в житті майбутнього поета була відсутність батька. Про це він напише в автобіографії: «Батько мій – Симоненко Андрій Леонтович – залишив сім'ю, коли мені не було ще й року. Відтоді шляхи наші не сходилися. Виховала, виростила і вивчила мене мати – Щербань Ганна Федорівна». Ця життєва драма була відображена у вірші «З дитинства» (1960): «В мене була лиш мати, / Та був іще сивий дід, / Нікому не мовив «тату» / І вірив, що так і слід. / Був певен, що батько лишній...» Коли В. Симоненко став відомим поетом, саме тоді до нього в Черкаси приїхав батько. Василь привітав його, щиро пригостив, запросив переночувати, а вранці сказав: «А тепер, батьку, бувайте здорові. Ви пізно прийшли до мене. Я в дитинстві вас виглядав щодня...» Дитяча образа не була цілком вибачена, і вже дорослий чоловік припиняє стосунки з батьком, намагаючись завдати йому такого ж страждання, крізь яке поет пройшов у ранньому дитинстві, пояснюючи свій вчинок тим, що батько з'явився занадто пізно. Власного сина В. Симоненко, на відміну від батька, обожнював, любив з ним гратися, багато читав і писав для нього казки. Смерть розлучила поета з сином, коли той був ще малим.

Психотравмуюча ситуація зростання безбаченком описана В. Симоненком у віршованій новелі «Кривда», у перших рядках якої сказано: «У Івася немає тата. / Не питаєте тільки чому. / Лиш від матері ласку знати / Довелося хлопчині цьому». Образ ліричного героя уподібнюється образу автора. На це вказують імена образів: Івась – Вася. Автор вкладає власні мрії у думки хлопця: «Хоче він, щоб узяв за руку / І повів його тато в кіно. Ну, нехай би смикнув за вухо, Хай нагримав би раз чи два, – / Все одно він би тата слухав / І ловив би його слова...» У злий жарт сусіда про те, що його вдома чекає батько, дитина повірила, а потім по-дитячому помстилася за образу: «Вибив шибку одну з рогатки / і додому спати помчав...» Учні проводять аналітичне дослідження творів поета, в яких він звертається до батька.

Коли поетові виповнилося шість років, почалася війна. Про своє сприймання тих подій і неможливість забути їх, він напише у віршах, а також у новелі «Весілля Опанаса Крокви», в основу якої були покладені реальні події. За твердженнями спеціалістів, які працюють з людьми у стані посттравматичного стресу, люди, які стали жертвами природних чи техногенних катастроф, є учасниками бойових дій, пережили клінічну смерть, схильні до потреби розповісти про свої переживання, виговоритися. Виходячи з цього, В. Дружинін робить висновок про те, що травма після втрати близьких людей в дитинстві є стимулом для письменника розкривати драматизм людського існування крізь призму особистісної драми. Російський письменник і журналіст С. Довлатов зазначав про те, що поет наділений не літературним талантом, а талантом недосконалого життя, і чим гіршим є життя, тим кращими є вірші. Психолог Д. Саймонтон уважав найбільш сприятливим для розвитку творчих здібностей середовище, яке є соціально та політично нестабільним [2]. Дослідження учнів можуть бути спрямовані на з'ясування подій, а також на порівняння зображення подій у віршах інших поетів.

Учні усвідомлюють, що найважливішою людиною у житті В. Симоненка була його мати, з якою він мав теплі, довірливі стосунки. Поет обожнював її та вважав, що вона була нещасною: «Повернуся, рідна, скоро / До села, / Де життя в біді і горі / Провела». Певною мірою В. Симоненко звинувачує себе в тому, що особисте життя матері не склалося. Поет глибоко переймався долею матері. Їй присвячена ціла низка творів. У віршах мати постає як ошукана, нещасна, одинока. У передсмертному листі він просив колег-літераторів потурбуватися про долю матері, відчуваючи особливу синівську відповідальність. Стосунки з матір'ю, турбота жінки про єдиного сина, підтримка були основою для формування світогляду поета.

Творчі нахили юного Василя Симоненка проявилися ще в ранньому віці, коли він навчався грамоти. Мати поета згадувала, про те, що першою літерою, яку запам'ятав трирічний хлопчик, була літера «О», а потім «С» йому уявлялася як недописана «О», «Б» – це «О» з хвостиком, а «Д» – з ногами. Завдяки фантазії він проявив власний творчий потенціал та швидко вивчив азбуку. Ще до школи він мав хист до складання віршів. Мріючи стати льотчиком, він склав перший вірш про літак [6, с. 430-432]. За переконанням В. Дружиніна, актуалізація креативності відбувається лише за умови відсутності регламентованої поведінки та соціального підкріплення творчої поведінки, тобто коли середовище існування сприяє цьому [2]. Батьківські установки, які інтеріорізуються дитиною, можуть стати життєвим сценарієм для неї.

Ще однією рідною та близькою людиною в житті В. Симоненка був дід, який замінив хлопчикові батька. У нього поет учився любові, поваги до людей. Дід розповідав історію рідної землі, називаючи дитину «безсмертячком своїм кирпатим», застосовуючи теплі слова. Він був для онука моральним авторитетом, прикладом для наслідування та мірилом людських чеснот. Спогади про діда поет відтворив у «Думі про діда», з яким він гордо себе ототожнював. У «Думі» поет зазначає: «Я нікого так не люблю, як дідів. Це

жива мудрість, неписана історія нашого народу». Не випадковою є назва твору, адже думи склалися про героїв. Таким героєм виявився дід, який є уособленням усіх чоловіків похилого віку, а також втіленням мудрості, виваженості, непохитності духу та життєвого досвіду.

Страшним випробуванням для Василя була дідова смерть. Однокласник В. Симоненка І. Цьохла згадує, що Василь захворів, «а особливо довгою була хвороба у дев'ятому класі, восени, – то певне, особливо сумував за дідусем Федором, який невдовзі до того пішов з життя...» [6, с. 440]. Для того, щоб подолати таку драму, потрібна неабияка сила. Хлопець хворіє, тяжко переживаючи смерть дідуся, адже до того він ходив до школи в 30-градусний мороз за 6 кілометрів і не хворів. Про свої переживання він напише у вірші «Дід умер», датованому 1959 роком: «От і все, / Поховали старезного діда... / Біль у душу мені закрадається вужем, відчай душу мені розпанахує, рве. / Я готовий повірити в царство небесне, бо не хочу, щоб в землю ішли без сліда / безіменні, / святі, / незрівнянно чудесні, / горді діти землі, / вірні діти труда.» Образами матері та діда присвячені дослідження учнів, а також розкрито їх у віршах.

Досліджуючи біографію поета, старшокласники дізнаються про те, що особливе значення в його житті, так як і в житті кожної людини, має почуття кохання. У В. Симоненка є низка віршів, присвячена цьому почуттю. Однак найглибшими і найбільш драматичними та суперечливими були почуття до дружини Людмили («Ненаглядна. Злюща, чудова, / Я без тебе не можу жить!..»). У період загострення конфлікту в сім'ї поет пише вірш «Тиша і грім» (1962) [5]. В. Симоненко підсвідомо відчуває, що в дружини буде інший чоловік, і робить описку в своєму листі до дружини: «Вийшла в світ книжка твого першого чоловіка» (тобто перша книжка твого чоловіка). Він болісно переживає негаразди особистого життя, виливаючи емоції на папір.

Далі учні дізнаються, що життя поета є нелегким і сповненим неприємних подій. Дружина залишає поета на певний період, син у цей час залишається з ним і бабусею. У листі до двоюрідного брата О. Щербаня Симоненко повідомляє про намір взяти розлучення. Поет багато пише, намагається втекти від нестерпної реальності в світ творчості. У цей час було написано більшість його прозових творів. Невичерпний біль спрямовується у творчість. Учні досліджують й аналізують інтимну лірику поета.

Василь Симоненко в реальному житті та творчості часто вдавався до іронії. Використання цього механізму психологічного захисту дає людині можливість рефлексії, погляду на психотравмуючу ситуацію зі сторони. Людина вдається до іронії, коли необхідно грубу агресію подати у соціально-прийнятній формі, замаскувати, «змінити енергетичний заряд висловлювання з мінуса на плюс». Періодом формування іронії вчені вважають підлітковий вік. Це відбувається за підтримки дорослого оточення, яке може вважати іронію за ознаку великого критичного розуму. У 1954 році В. Симоненко пише «Автобіографію поета», у якій іронічно трактує свою творчу діяльність та її наслідки: «Замість вінків лаврових для забави / Мені череп'я кидали до ніг. Я слави не бажаю вже, їй богу, / Мені потрібний тільки гонорар.» У жодних

спогадах про поета при цьому неможливо знайти навіть якогось натяку на меркантильність. Він глибоко переживає замовчування своєї творчої діяльності, неможливість друку творів. Робота учнів спрямована на дослідження спогадів сучасників поета, що стосуються зазначеного періоду його життя.

В. Симоненко не вважав себе геніальним поетом, хоча стверджував, що бувають і гірші; писав, що якби природа наділила його кращим слухом і зором, то й поетом він був би кращим. Поет «бачив і слухав» душею, і все пропущене крізь власний емоційний світ переносив в образах на папір. Понад усі чесноти цінував людську гідність: «Втрата мужності – це втрата людської гідності, котру я ставлю над усе. Навіть над самим життям» [6, с. 388].

Ми орієнтуємо дітей на самостійне вивчення творів В. Симоненка, знаходження паралелей між життям ліричних героїв та подіями життя реальної людини. Пропонуємо зробити висновок про значення творчості В. Симоненка для сучасників і нинішніх читачів, дослідити, у яких творах знаходять місце факти біографії поета. Підсумком навчально-дослідницької діяльності учнів є створення презентації «Мій Симоненко», її демонстрація та захист.

Висновки. У результаті використання елементів біографічного аналізу під час вивчення життя і творчості В. Симоненка можемо сприяти формуванню дослідницьких умінь учнів, спрямованих на з'ясування біографічних фактів, що мають місце в поезії, заохоченню школярів до самостійної діяльності, пошуку, творчого підходу до навчання. Є. Свєрстюк зазначав, що Василь Симоненко належить до тих людей, чиї біографії треба вивчати як частку України. Тому й предметом подальших досліджень можуть бути художні твори, в яких В. Симоненко постає як митець і людина. Це такі твори, як: «Наш Василь іде по найдовшій у світі дорозі...» М. Вінграновського, «Пам'яті Симоненка» В. Гончаренка, «Симоненкові» І. Драча, «Балада про людину, у якої дорога не закінчиться» Б.Олійника, «Час криголому» М. Рачука та багато інших.

Список використаної літератури

1. Василь Симоненко: «Україно, ти моя молитва...» : Бібліографічний нарис / авт. нарису Л. Тарнашинська; Бібліограф-упоряд. Г. Гамалій; Наук. ред. В. Кононенко; Нац. Парлам. Б-ка України. – К., 2007. – 119 с.
2. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – СПб. : «Питер», 1999. – 368 с.
- 3.Эриксон Э. Молодой Лютер. Психоаналитическое историческое исследование / Э. Эриксон. – М. : Медиум, 1996. – 506 с.
4. Коновальчук В. Використання біографічного методу для дослідження проблеми творчої реалізації особистості / В. Коновальчук // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 24. – Серія : Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. – Київ, 2012. – С. 158–164.
5. Моляко В. О. Творчість і особистість / В. О. Моляко // Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир : Видавництво Рута, 2006. – С.259–269.
6. Симоненко В. Зажинок / В. Симоненко. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – 536 с.
7. Фрейд З. Воспоминания Леонардо да Винчи о раннем детстве

/ З. Фрейд. – СПб. : Азбука, 2007. – 223 с.

8. Юнг К. Г. Проблема типов в биографике: психологические типы

/ К. Г. Юнг. – СПб. : Азбука, 2001. – С. 451–462.

Людмила Калюжная. Использование элементов биографического анализа в процессе учебно-исследовательской деятельности учащихся при изучении творчества В. Симоненко.

В статье рассматриваются пути использования элементов биографического анализа для формирования исследовательских навыков учащихся при изучении психосоциальной реальности В. Симоненко, микро- и макросреды, в которой формировалась его личность, эксквизитных ситуаций и индивидуального стиля творческой деятельности.

Ключевые слова: творческая личность, социализация, психологическая защита, творчество, эксквизитная ситуация, биографический анализ.

Liudmyla Kaliuzhna. The usage of elements of biographical analysis in the process of educational and research activities of students in studying of Vasyl Symonenko's creative activities.

The article is devoted to the analysis of the possibility of usage of biographical method for students' research skills formation in studying of psychosocial reality of V. Symonenko, micro- and macroenvironment in which his personality was formed, exquisite situations, creative plans and individual style of creative activity.

Key words: creative personality, socialization, psychological defense, creative work, exquisite situation, biographical analysis.

УДК 37.013.42

Н. А. Клішевич

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-АДАПТАЦІЙНИХ УМІНЬ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті здійснено аналіз системи соціально-педагогічної роботи з дітьми підліткового віку в загальноосвітніх закладах, визначені соціально-педагогічні умови формування організаційно-адаптаційних умінь підлітків, обґрунтовано зміст соціально-педагогічної діяльності з їх адаптації до нового середовища навчального закладу.

Ключові слова: соціально-педагогічні умови, адаптація, соціально-педагогічна діяльність, підлітки з делінквентною поведінкою.

Постановка проблеми. Протягом десятиліть загальноосвітні навчальні заклади залишаються провідними інститутами соціального виховання. Реформування системи освіти, котре нині відбувається в Україні, активізувало подальшу наукову розробку теоретичних і прикладних аспектів проблеми адаптації підлітків до нових умов навчання.

Адаптація особистості є однією із найбільш складних проблем соціальної педагогіки. У процесі адаптації особистість є водночас і об'єктом впливу соціального середовища, і активним суб'єктом (усвідомлює вплив цього середовища). Але іноді, особливо в переломні періоди, що стосуються як життєдіяльності окремої людини, так і суспільства в цілому (час радикальних